

TARBIYASI OG'IR O'QUVCHILARNI OILA, MAKTAB, MAHALLA HAMKORLIGIDA TARBIYALASHNING MAZMUNI

Boboqulova Gulnoza

Buxoro davlat universiteti pedagogika instituti

Pedagogika va psixologiya mutaxassisligi

I kurs magistratura talabasi

Annotasiya: Mazkur maqolada tarbiyasi og'ir o'quvchilar, bola tarbiyasida oilaning, ota-ona tarbiyasining muhimligi, ota-onalarning bolani tarbiyalash jarayonida yo'l qo'yishi mumkin bo'lgan kamchiliklari, ota-onalarga bolani tarbiyalash borasida maslahatlar, o'quvchilarda tarbiyasi og'irlikning kelib chiqishi, ta'lim jarayonida tarbiyasi og'ir o'quvchilarni samarali tarbiyalash yo'llari, tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan olib boriladigan ishlar, tarbiyasi og'ir o'quvchilarni tarbiyalashda oila, mahalla va maktabning roli, hamkorlikda tarbiyalashning mazmuni, ijobiy tomonlari, natijaviyligi, tarbiyasi og'ir o'quvchilarni tarbiyalashda maktab muassasasining vazifalari, tarbiyasi og'ir o'quvchilarni tarbiyalashda kompleks yondashuvning ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: bola tarbiyasi, oila, tarbiyasi og'ir o'quvchi, mahalla, ta'lim muassasasi, hamkorlik.

Kirish. Davlatimiz tomonidan amalga oshirilayotgan iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va ma'naviy islohotlarning bosh maqsadi inson, oila manfaatlarini qanoatlantirishdan iboratdir. Shu boisdan ham mamlakatimiz mustaqilligining dastlabki yillaridan boshlab oilani mustahkamlash masalasi davlat siyosatining ustivor yo'nalishi sifatida belgilab olindi

Mahalla- jamoatchi-tarbiyachi sifatida ushbu pedagogik- jarayonga xos barcha sifatlarga ega bo'lgan maskanlardan biri. Bugungi kunda "Oila-mahalla-ta'lim muassasasi" jamoatchilik tuzilmasi orqali shakllanayotgan yangicha dunyoqarash bilan o'sib kelayotgan yoshlarda o'z Vataniga sadoqatni, milliy qadriyat va an'analarga bo'lgan muhabbat, o'z oilasi va yaqinlariga mehribonlik, tanlagan yo'li, kasbi, maslagi va e'tiqodiga sodiqlikni tarbiyalashda muhim o'rin tutadi.

Zero, mahalla, eng avvalo, sog'lom ijtimoiy muhitdir. Bu yerda kuchli ta'sirga ega bo'lgan jamoatchilik fikri mavjud bo'lib, u aholining xulq-atvori, o'zaro munosabatlarini adolat, bag'rikenglik, insonparvarlik kabi ma'naviy mezonlar asosida tartibga solib turadi.

Maktab bolalari va o'qituvchilari o'rtasidagi munosabatlarda nizolar tez-tez uchrab turishi ta'lim- tarbiya jarayonida salbiy holatlardan hisoblanadi.

Bunday vaziyatda pedagoglar tarbiyasi og'ir bolalarni tarbiyalashning vosita va

usullarini bilmasligi yoki ularni **tanlashda** og'irchilikka duch kelishi tabiiy. Oila va mahallada hamda ta'lim muassasalari o'quv jarayonida tartib-intizomning buzilishi holatlari va giperfaol, ya'ni tarbiyasi og'ir bolalar sonining o'sishi kuzatilmoqda. O'qituvchilar birinchi sinfda ham, yuqori sinfda ham o'zlarining ish tajribasida ayrim bolalarning tartib- intizomi muammolariga duch kelishadi.

M.Ratterning fikricha, bolada tartib- intizomni shakllantirish yuqoridagi barcha jihatlarni mujassam etgan holda amalga oshirilsa, yuqori darajada ijobiy samara beradi. Xulk-atvorda og'ish xolatlarini rivojlanishiga qanday omillar qay tarzda ta'sir etishini inobatga olish ham zarur. E'tirof etish kerakki, har bir bola o'zicha betakror, shuning uchun bu xil alomatlarini aniqlash, ya'ni tashxislash murakkab hisoblanib, ularning xulqidagi og'ishning rivojlanish xarakterini bilishni talab etadi

Tarbiya jarayoni ishtirokchilari sa'yi-harakatlarini birlashtirish maqsadida vatanimizda 1993-yilda ishlab chiqilgan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Oila, mahalla, maktab hamkorligi" Kontseptsiyasi yoshlarni istiqloq g'oyalariga sadoqatli, ma'naviy barkamol, vatanparvar etib tarbiyalashda keng jamoatchilik faoliyatini muvofiqlashtirish borasida ma'lum dasturamal bo'ldi. Bu Konsepsiya asosida umumta'lim maktablari bilan o'zini o'zi boshqarish organlari va oila institutlari o'rtasida yaqin hamkorlik yo'lga qo'yilgan. Bu esa o'quvchilarning qiziqishi va qobiliyatini o'z vaqtida aniqlash, bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ularni ta'limning keyingi bosqichiga yo'naltirishda muhim omil bo'lmoqda. Ayni paytda "oila-mahalla-maktab" hamkorligi oilalardagi ma'naviy-axloqiy muhitni yanada yaxshilash, ularda ulg'ayayotgan o'g'il-qizlarni zamon talablari asosida, milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda o'z samarasini beryapti.

"Tarbiyasi og'ir" bolalar... Bu atama hammamizga ma'lum va afsuski biz allaqachon ko'nikib ham ketgan bu atamaning ortida nimalar turadi? Ko'cha-ko'yda janjallashayotgan bolalarni, bir-biri bilan urishib-talashayotgan bolalarni ko'ramiz, biroq o'zimizga xos bo'lgan fikrimiz, xarakterimizdan kelib chiqib, "menga nima?", "meni bolam emas-u",- degan gaplarni aytib o'tib ketamiz. "Bir bolaga yetti mahalla ota-ona",- deganidek, birortamiz borib bolalarga nasihat qilishga, ularni do'stlikka, o'zaro hurmatga chaqirishga jasorat topmaymiz. Aslida bolaning begonasi bo'lmasligini qachon unutib ulgurdik.

Tarbiyasi og'ir bola maktabda o'qituvchi uchun sinfdoshlariga salbiy ta'sir ko'rsatadigan tartibbuzar, bolalar bog'chasi tarbiyachisi uchun injiq, qaysar, qolaversa ortiqcha dahmaza, militsiya xodimi uchun ko'chada tentirab yuradigan qarovsiz bezori bola. Ota-onalar uchun-chi? Bu tushuncha har qaysisi uchun o'zgacha ma'no kasb etadi.

Tarbiyasi og'ir bolalar – bular tarbiyada e'tibordan chetda qolgan, o'z holicha tashlab qo'yilgan bolalardir. Ular qayerdadir, qachonlardir, kimlarningdir tomonidan yo'l qo'yilgan xatolar, tarbiyalashda ularga individual yondosha bilmaslik oqibatida

paydo bo'lgan. Boshqacha aytganda, normal ta'lim va tarbiya jarayonidan chetda qolgan, o'qituvchilar, ota-onalar, o'rtoqlari bilan normal munosabat o'rnatolmagan, qalb tug'yonlarini oshkor etishning to'g'ri yo'llarini topa bilmagan bolalar – tarbiyasi og'ir bolalar turiga kiradi. Bunday bolalarni o'z vaqtida payqab, ular bilan yaxshi ish olib borilmasa, ularga jamoatchilik ta'siri o'tkazilmasa, noxush ko'ngilsiz voqealar sodir bo'lishi mumkin. Tarbiyasi og'ir bolalardagi ayrim kamchiliklar va nuqsonlar, chunonchi: qaysarlik, o'jarlik, qo'pollik singari salbiy ko'rinishlar maktabga kelmasdan oq boshlanishi mumkin. Bu, albatta, oila tarbiyasi yoki bog'cha-yasli, maktab, ish faoliyati bilan bog'liqdir.

Shuni unutmashimiz kerakki, tarbiyasi og'ir bolalarda diqqat-e'tibor, sabr-toqat ko'rsatish yaxshi natija beradi.

Tarbiyasi og'ir- shaxs ichki va tashqi munosabatlarida kompleks uyg'unlikning bo'lmasligi natijasi hisoblanib, shaxsning ichki noqulaylikni his qilishi, faoliyati, xulqi va atrofdagi kishilar bilan o'zaro munosabatlarining izdan chiqishida namoyon bo'ladi.

Hech narsa o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi, shu jumladan tarbiyasi og'irlik ham. Bolalarni tarbiyasi og'ir bo'lib qolishida oila muhiti, maktab muhiti, uni o'rab turgan ijtimoiy muhitning katta ahamiyati bor, bularning barchasi bola hayotining qaysidir jabhalarida o'z kamchiliklari bilan saqlanib qolgan.

Oila, mahallada va ta'lim muassasalari o'quv jarayonida tartib-intizomning buzilishi holatlari va giperfaol, ya'ni tarbiyasi og'ir bolalar sonining o'sishi kuzatilmoqda.

Tarbiyasi og'ir bolalarda:

- O'zining tengdoshlari bilan guruhlashishga;
- Ko'chadagi guruhlar bilan vaqt o'tkazish va muloqot qilishga;
- Qarama-qarshi jins vakillari bilan erta munosabat o'rnatishga qiziqish kuchli bo'ladi.

Tarbiyasi og'ir bolalarda o'zining yoshidan katta bo'lgan sudlangan kimsalardan olingan axborotlar yaxshigina qiziqish uyg'otadi. Sudlangan kimsalar jinoiy guruhlarning harakatlarini oqlaydilar, bunday holatlar bolalarda insoniy qadriyatlar to'g'risida noto'g'ri tasavvurlar, egoizm, o'qishga bo'lgan salbiy munosabatlar va huquqbuzarlik holatlarini keltirib chiqaradi.

Shuni unutmashimiz kerakki, tarbiyasi og'ir bolalarda diqqat-e'tibor, sabr-toqat ko'rsatish yaxshi natija beradi.

Tarbiyasi og'ir bolalardagi fanni o'rganishga bo'lgan salbiy munosabatni bartaraf etish uchun bolalarga nisbatan rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish, ularda o'qishga nisbatan hissiy va intiluvchan sifatlarini shakllantirish lozim bo'ladi. Oilaviy tarbiya- bu ota-ona qarindoshlar kuchi bilan, aniq oilaviy sharoitlarda amalga oshiriladigan, ko'p qirrali, murakkab ta'lim-tarbiya tizimi hisoblanadi. Oilaviy tarbiya-

bolalarni hurmat qilishga asoslangan, maqsadga yo'naltirilgan, oiladagi kattalarni kichiklarga ta'sir etish jarayonidir [6].

“Oila-mahalla-ta'lim muassasasi” hamkorligiga davlatimiz tomonidan katta e'tibor qaratilgan, xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jismonan sog'lom, ma'naviy yetuk va har tomonlama rivojlangan barkamol avlodni tarbiyalashda oila instituti, ota-onalar va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining ta'lim muassasalari bilan o'zaro hamkorligini mustahkamlash to'g'risida” 2012-yil 27-fevraldagi PQ-1717-son qarori ijrosini ta'minlash va bu borada kerakli vazifalarni aniqlashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining “Barkamol avlodni tarbiyalashda oila instituti va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining ta'lim muassasalari bilan o'zaro hamkorligini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida” gi Qarori 2012-yil 19-iyunda tasdiqlandi. Unda:

-Oila, umumta'lim maktablari, o'rta maxsus, kasb hunar ta'limi muassasalari va mahalla hamkorligining samaradorligini ta'minlash;

-Oila, mahalla, ta'lim muassasalari hamkorligini yanada kuchaytirishga doir uslubiy asoslarni yaratishni tashkil etish asoslari belgilab berilgan.

Farzandlarimizni ma'rifatli va ma'naviyatli qilish, kasb-hunar egallab, jamiyatga nafi tegadigan inson bo'lib kamol topishida ota-onalarga mahalla va ta'lim muassasasi eng yaqin yordamchi hisoblanadi. Yoshlarimiz ma'naviyatini shakllantirishda oiladagi muhit, ona tarbiyasi, otalar o'giti, keyinchalik mahallada, umumta'lim maktablarida, kasb-hunar kollejlari va oliy o'quv yurtlarida beriladigan ta'lim-tarbiya muhim o'rin tutadi.

Bugungi kunda tarbiyachilamiz va o'qituvchilarimizning oldida turgan asosiy vazifasi bu bolalarimizni tarbiyali, bilimli, ma'naviyatli, har tomonlama sog'lom va jamiyatimizga nafi tegadigan komil avlodlar etib tarbiyalashdir.

Shunday ekan bu borada oila va mahalla institutlarining ham o'z o'rni bor. Biz birgalikda harakat qilsakgina kerakli natijaga erisha olamiz.

Shuni unutmashimiz kerakki, bolada xulqi og'irlik namoyon bo'lishining muhim omili- bu uning deviant xulqli tengdoshlaridir. Biz o'zimizning bolamizga yaxshi tarbiya berib, uning yonidagi do'stlariga nazar solmasdan, unga yuqori baho bera olmaymiz. Chunki maktab yoshiga yetgan bolalar kunining yarmini o'qish faoliyatiga sarflaydi. Maktabda do'stlari orasida turlicha axborotlarga, hatti-harakatlarga duch keladi, bu narsalar uning xulqiga qanday ta'sir ko'rsatishini oldindan aniqlay olmaymiz. Ta'lim muassasasi ham bir oila bo'lib, unda ta'lim-tarbiya oladigan barcha o'quvchilar bizning farzandlarimizdir. Ularni kamol toptirishda barchamiz birdek mas'ulmiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Barkamol avlodni tarbiyalashda oila instituti va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining ta'lim muassasalari bilan o'zaro hamkorligini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi Qarori 2012-yil 19-iyun 175-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 19-iyundagi "Barkamol avlodni tarbiyalashda oila instituti va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining ta'lim muassasalari bilan o'zaro hamkorligini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori
3. Выготский С.Л. Собрание сочинений. В 6 томах. Т. 2.-М.: "Педагогика" , 1984.-С.17
4. Taylakov N., Yaqubov J., Bo'ronov M., Dehqonboyeva Z. "Oila va mahallalarda tarbiyasi og'ir bolalar bilan ishlash" qo'llanma.-T.: "Gold Print Nashr" nashriyoti, 2018-yil.
5. "Oquvchilarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi" Kontseptsiyasi. T.: -O'qituvchi 1998-yil.
6. <http://dd.gov.uz>- O'zbekiston Respublikasi Davlat dasturlari portali.